

УДК 811.161

Максимець О. М.*кандидат філологічних наук, доцент,**завідувач кафедри української мови,**Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»**Кам'янець-Подільський, Україна***E-mail:** *on_maksimec@ukr***ORCID:** 0000-0002-4833-5593

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ПРИ ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Анотація

Сьогодні, в умовах глобалізації сучасного світу, відбувається і трансформація вищої освіти. Відповідно до цих змін маємо нову парадигму освіти, яка передбачає формування і розвиток у майбутніх фахівців не лише професійних, точних умінь, що пов'язані з діяльністю в галузі певних сфер, а й вироблення у нашої молоді м'яких навичок таких як креативність, ініціативність, стресостійкість, здатність до критичного мислення, уміння розуміти емоції, наміри інших людей та свої власні, самостійність під час отримання нових знань, спроможність до ефективних комунікацій, які можна застосовувати в різних професійних умовах. Серед згаданих умінь основними, базисними є такі якості, як здатність до ефективної міжособистісної та професійної комунікації. Культура спілкування особистості є основою якісних та продуктивних взаємовідносин у будь-якому професійному колективі та сприяє досягненню взаєморозуміння, є способом самовдосконалення і самореалізації.

Покращення підготовки сучасного фахівця, що є сьогодні першочерговим завданням вищої школи, зумовлює пошук таких технологій організації навчального процесу, які б відповідали світовому стандарту освіти та забезпечували б підготовку майбутніх спеціалістів на високому професійному рівні. Адже саме вибір дієвих методів навчання допомагає заохочувати студентів до активної комунікативної діяльності та сприяє оволодінню навичками ефективних та результативних комунікацій.

Статтю присвячено дослідженню найефективніших інноваційних технологій навчання, зокрема ігрових, діалогових, імітаційних, проектних та їх впливу на формування комунікативної компетенції майбутніх фахівців.

Ключові слова: комунікативна культура, ефективні комунікації, мовленнєва компетентність, інноваційні методи навчання, комунікативні здібності, комунікативні вміння.

Вступ. Сьогодні, в умовах глобалізації сучасного світу, відбувається і трансформація вищої освіти. Відповідно до цих змін маємо нову парадигму освіти, яка передбачає формування і розвиток у майбутніх фахівців не лише професійних, точних умінь, що пов'язані з діяльністю в галузі певних сфер, а й вироблення у нашої молоді м'яких навичок, які можна застосовувати в різних професійних умовах, серед яких потрібно виокремити такі якості, як спроможність до ефективної міжособистісної та професійної комунікації. Культура спілкування особистості є основою якісних та продуктивних взаємовідносин в будь-якому професійному колективі та сприяє досягненню взаєморозуміння, є способом самовдосконалення і самореалізації.

Покращення підготовки сучасного фахівця, що є сьогодні першочерговим завданням вищої школи, зумовлює пошук таких технологій організації навчального процесу, які б відповідали світовому стандарту освіти та забезпечували б підготовку майбутніх спеціалістів на високому професійному рівні.

Теоретичні засади формування мовної особистості в процесі навчання висвітлені в працях О. Гриджук, В. Жовтобрюх, Л. Мацько, Л. Паламар, О. Семиног, Л. Струганець та ін. Проблема формування мовної особистості, що нерозривно пов'язана з вихованням мовної свідомості, аналізується в дослідженнях С. Єрмоленко, П. Селігея та ін.

Проблеми педагогічної інноватики, дослідження інноваційних технологій широко та обґрунтовано представлені у численних наукових працях (К. Баханов, О. Дубасенюк, Н. Коломієць, О. Комар, І. Луцик, Н. Побірченко, О. Пометун, Т. Сердюк, Л. Струганець, П. Шевчук та ін.).

Метою цієї статті є визначення ролі комунікативної культури у професійній підготовці сучасного фахівця та окреслення інноваційних технологій навчання з метою формування навичок ефективних комунікацій у процесі вивчення мовознавчих дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комунікація та спілкування є важливою частиною життя будь-якої людини в цілому та професійної її діяльності зокрема. Культура кожної особистості передусім починається з мови. «Культура – це комунікація, а комунікація – це культура», – зазначає Е. Холл [10]. Сутність поняття комунікативної культури можна окреслити інтегральним похідним від термінів «культура» та «комунікація».

Основне завдання комунікативної культури фахівця можна означити як застосування таких правил спілкування, які слугують взаєморозумінню людей у процесі професійної діяльності, сприяють взаємозбагаченню

духовними цінностями. Формування цінностей комунікативної культури фахівців передбачає: володіння національно-історичним досвідом професійної діяльності; з'ясування взаємовпливу комунікативної й загальнолюдської культур; вивчення проблеми соціальної відповідальності оточення; підтримка, дотримання та створення етичних принципів з широкого кола соціальних, побутових, організаційних ситуацій [5]. Як зазначає Л. Руденко, комунікативна культура відображає ступінь соціальної активності фахівця, суспільну значущість норм його поведінки в різних ситуаціях професійної діяльності, застосування відповідних засобів комунікативної діяльності. В основу комунікативної культури покладається загальна особистісна культура, виражена в системі потреб, соціальних якостей, стилю діяльності та поведінки людини. Як засіб формування особистості, комунікативна культура ґрунтується на пізнанні її адаптивних можливостей, які допомагають людині діяти відповідно до культурних стандартів значущого для неї оточення [9, с. 57].

Отже, важливим завданням вищої освіти є пошук ефективних засобів та методів формування комунікативної культури у майбутніх фахівців, з метою забезпечення виконання ними професійних обов'язків, своєчасного вирішення різних виробничих завдань та продукування якісних взаємостосунків у колективі. Важливе значення в системі підготовки фахівця для формування комунікативної культури мають такі інноваційні технології навчання як діалогові, ігрові, тренінгові, імітаційні, проєктні тощо. О. Дубасенюк зазначає, що інноваційний підхід до навчального процесу спрямований на особистісний розвиток майбутніх фахівців, їхню здатність набувати нового досвіду на основі цілеспрямованого формування творчого і критичного мислення, рольового та імітаційного моделювання пошуку [4, с. 8].

Комунікативна компетенція майбутніх фахівців у нашому закладі вищої освіти формується у процесі вивчення таких лінгвістичних навчальних дисциплін, як «Українська мова за професійним спрямуванням», «Академічне письмо та доброчесність», «Ділові комунікації».

Розглянемо найефективніші технології, що використовуються нами у ході вивчення зазначених навчальних дисциплін.

Одним із інтерактивних методів формування комунікативної культури майбутніх фахівців є міні-лекція-діалог (діалог з аудиторією), що передбачає безпосередній контакт викладача зі студентами, актуалізуючи їх увагу на певних питаннях теми. Наприклад, з метою формування лінгвістичних знань у ході вивчення теми «Основи культури української мови» або «Форми колективного обговорення професійних проблем», можна використати такі питання щодо «запуску діалогу»: 1. Мені знання з основ культури української мови потрібні для ..., 2. Для проведення успішних перемовин мені потрібно..., 3. Щоб пройти успішно співбесіду з роботодавцем я маю ...

Діалогові технології, що пов'язані зі створенням комунікативного середовища, сприяють становленню відносин нового типу у партнерській взаємодії «викладач – студент», «студент – студент», що дозволяє розширити простір співпраці студентів між собою та викладачем.

До діалогових технологій, які можна ефективно застосовувати під час занять, варто віднести проблемно-пошукові діалоги, навчальні дискусії, аналіз конкретних ситуацій тощо.

Формування комунікативних навичок майбутніх фахівців можливе за умови моделювання певних типових ситуацій реального спілкування, що можуть виникнути у різних сферах життя, зокрема і професійного. Застосування таких технологій під час занять надає можливість студентам активізувати свою діяльність, дозволяє спрогнозувати певну поведінку учасників комунікації, бути при цьому переконливим та уміти формувати тези, добирати аргументи та докази. Ефективними формами навчальної діяльності можуть стати завдання на складання діалогів на запропоновані теми. Студентам можна запропонувати такі завдання: *змодельуйте бесіду між роботодавцем і особою, що прийшла на співбесіду; змодельуйте діалог «студент-викладач» про особливості написання тез наукової доповіді.*

Досить ефективними є і дискусійні методи навчання такі як дебати, круглий стіл, дискусії, заняття у форматі ток-шоу (завдання: підготуйтеся до участі в груповій дискусії на такі теми: «М'які навички. Чи варто їх розвивати, щоб стати успішним?», «Академічна доброчесність: ілюзія чи реальність», «Штучний інтелект – допоможе людству чи знищить його?» тощо). Темою обговорення може стати певний вислів, сентенція відомої особистості, діяча культури тощо. Наприклад: «Ось тобі, жінко, мова. Стріляй із неї. Захищай себе до останнього подиху, і нізащо не дозволяй їм наблизитися» (Катерина Калитко).

Такі активні методи комунікативного спілкування спонукають студентів до розумової діяльності, активізують творчі здібності, дають змогу визначити власну позицію та сформувати навички відстоювання власної думки.

Щоб розвинути не лише комунікативні навички, а й напрацювати уміння працювати в команді, досить вдало можна застосовувати метод кооперативного навчання. У контексті таких умінь актуалізованою постає командна робота за різними схемами: робота в групах, мікрогрупах, парах. Наприклад на заняттях з «Академічного письма» при вивченні теми «Цілісність академічного тексту» ми можемо запропонувати студентам, які поділені на невеличкі групи, скласти текст за початковою тезою або розташувати речення в поданих абзацах відповідно до структури абзацу та визначити і аргументувати, яке з них заголовне речення, які – підтримуючі [8, с. 342].

Виконання завдань в групах дозволить студентам розвивати не лише здібності спілкування а й сформувати такі якості, як колективізм, взаємопідтримка, взаємодопомога тощо.

При формуванні культури мовлення студентів, що є основою комунікативної діяльності, досить ефективним видом роботи під час проведення практичних занять є застосування метафоричних карт. Метафоричні

асоціативні карти (МАК) є одним з інструментів проєкційного методу, що активно застосовується ученими, а саме фахівцями сучасної психології та педагогіки, з діагностично-терапевтичною метою. Але можливості цього «інструмента» є набагато глибшими, оскільки зазначений вид діяльності розвиває творче мислення та креативність. Досить вдало можна застосувати цей метод при вивченні теми «Культура української мови». Наприклад, за певним зображенням ми можемо запропонувати студентам зробити його опис, скласти кілька складних прикметників, придумати з ними речення, далі – текст, який потрібно буде підсилити різними художніми засобами.

Схожим видом роботи до попередньої, що ми застосовуємо під час наших занять, є і метод «асоціативний куш». Зазначений метод теж спонукає здобувачів вищої освіти мислити творчо та креативно, дає змогу студентам з'ясувати рівень їхнього розуміння базового поняття теми, а в процесі обговорення на занятті – працювати над його поглибленням і розширенням. У ході реалізації методу визначається професійна проблема; окреслюється певне поняття чи фраза; записуються усе, що спадає на думку; встановлюються зв'язки між визначеними поняттями і записами. Цей метод можна застосовувати під час вивчення теми «Спілкування як інструмент професійної діяльності» при визначенні таких понять, як спілкування, комунікація тощо.

Особливо важливим є і метод проєктів, що заохочує студентів до дослідницької діяльності, допомагає проявити креативні здібності, самостійність у виборі джерел інформації та способу її презентації. Студентам можна запропонувати підготувати дослідницький проєкт «Особливості риторики сучасних політиків, науковців, культурних діячів, блогерів тощо» або проєкт, з елементами соціологічного дослідження, наприклад «Мовна свідомість молоді під час війни». Проєктна методика, як пише Т. Гарлицька, «є надзвичайно складною, оскільки вимагає багато часу для підготовки й мотивації; студентам необхідно самостійно мислити, знаходити й вирішувати проблеми, залучаючи при цьому знання з різних предметних галузей, виявити самостійність у способі викладання та презентації матеріалу» [2].

Одним з інтерактивних методів навчання є метод аналізу конкретних ситуацій. Кейс-технологія, суть якої полягає в розгляді конкретних ситуацій, випадків для спільного аналізу, обговорення та прийняття рішення студентами з певної сфери професійного спрямування, належить до імітаційних активних методів навчання [4]. Зазначений метод у різноманітних джерелах трактується по-різному, залежно від перекладу та призначення. Н. Волкова [1] та Т. Кошманова [6] наполягають на назві кейс-метод, який сприяє розвитку критичної рефлексії, що вчить розв'язувати проблеми та критично до них ставитись. Окреслений метод належить до неігрових імітаційних активних методів навчання і передбачає розгляд та аналіз окремих ситуацій, що можуть бути запропоновані студентам у формі певних завдань [7, с. 183]. Кейс-технології можна застосовувати при вивченні теми «Форми колективного обговорення професійних проблем», опрацьовуючи різні стилі ведення перемовин, вивчаючи маніпулятивні прийоми в ділових комунікаціях тощо.

Висновки і пропозиції. Отже, використання на заняттях інноваційних технологій навчання сприяють ефективному формуванню комунікативної культури майбутнього фахівця. Вибір дієвих методів навчання допомагає залучити студентів до активної комунікативної діяльності та дозволяє не лише індивідуалізувати навчання, надаючи можливість кожному обрати мовленнєву поведінку, а й створює умови для розвитку колективної роботи, розвиваючи здатність переконувати, аргументувати своє рішення та напрацювати вміння діяти в команді. Кожен із окреслених методів і прийомів має свою реалізацію у відповідних завданнях та вправах. Діалогові, ігрові, дискусійні, імітаційні, проєктні методи проведення занять активізують мовленнєвий потенціал нашої молоді, формують навички швидко та правильно орієнтуватися в умовах певної комунікативної ситуації; розвивають вміння бути переконливим, формувати тези, добирати аргументи та докази тощо.

Оскільки вміння спілкуватись дає змогу підвищити результативність професійних навичок, допомагає впевнено відчувати себе в процесі виконання професійної діяльності, при спілкуванні з колегами, у встановленні ділових контактів, то формування комунікативної культури майбутніх фахівців має стати обов'язковим складником комплексної підготовки спеціалістів будь-якого профілю.

Список використаних джерел

1. Волкова Н. П. Педагогіка : посіб. для студентів. Київ : Академія, 2001. 576 с.
2. Гарлицька Т. Комунікативний підхід як спосіб формування творчих здібностей майбутніх учителів англійської мови. 2013 URL: // naub. oa.edu.ua/2013/komunikatyvnyj-pidhidyak-sposib-formuvannya-tvorchyh-zdibnostejmajbutnihuchyteliv-anhlijskoji-movy/ (дата звернення: 25.02.2013).
3. Гончаров С. М. Креативні методи навчання в кредитно-модульній системі організації навчального процесу. *Навчально-методичний посібник*. Рівне : НУВГП, 2007. 116 с.
4. Дубасенюк О. А. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності : монографія. Житомир : ЖДПУ, 2003. 193 с.
5. Іванченко Л. М. Формування комунікативної культури сучасного інженера у студентів національного технічного університету України «КПІ». *Сучасні методи викладання іноземної мови професійного спрямування у вищій школі* : матеріали III всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 21-25 березня 2011 р.). Київ, 2011. С. 23–25.
6. Кошманова Т. «Кейс» метод в педагогічній освіті США. *Шлях освіти*. 2000. № 1. С. 22–24.
7. Максимець О.М. Формування мовнокомунікативних навичок у процесі підготовки майбутніх фахівців. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022 р. № 84. С.1 81–186.

8. Максимець О.М. Інтерактивні методи формування soft skills майбутніх фахівців при вивченні мовознавчих дисциплін. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 73. том 2. С.340-344.
9. Руденко Л. А. Теоретичні та методичні засади формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах : дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.04. Львів, 2016. 499 с.
10. Hall E. T. *Beyond culture*. New York : Anchor Press, 1976. 320 с.

Maksymets O. M.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Ukrainian Language Department
Higher educational institution «Podillia State University»
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
E-mail: on_maksimec@ukr
ORCID: 0000-0002-4833-5593*

INNOVATIVE TEACHING TECHNOLOGIES IN FORMING THE COMMUNICATIVE CULTURE OF FUTURE SPECIALISTS

Abstract

Today, in the conditions of globalization of the modern world, the transformation of higher education is taking place. In accordance with these changes, we have a new paradigm of education, which provides for the formation and development of future specialists not only professional, precise skills related to activities in certain fields, but also the development of soft skills such as creativity, initiative in our youth, stress resistance, the ability to think critically, the ability to understand emotions, other people's intentions and one's own, independence when acquiring new knowledge, the ability to communicate effectively, which can be applied in various professional settings. Among the mentioned skills, such qualities as the ability for effective interpersonal and professional communication are basic, basic. The culture of personal communication is the basis of high-quality and productive relationships in any professional team and helps to achieve mutual understanding, is a way of self-improvement and self-realization.

Improving the training of a modern specialist, which is today the primary task of a higher school, requires the search for such technologies for the organization of the educational process that would meet the world standard of education and would ensure the training of future specialists at a high professional level. After all, it is the choice of effective teaching methods that helps to encourage students to active communicative activities and promotes the mastery of effective and effective communication skills.

The article is devoted to the study of the most effective innovative learning technologies, in particular game, dialog, simulation, project and their impact on the formation of communicative competence of future specialists.

Key words: *communicative culture, effective communications, speech competence, innovative teaching methods, communicative abilities, communicative skills.*

References

1. Volkova, N. P. (2001). *Pedahohika: posib. dlia studentiv [Pedagogy: manual. for students]*. Kyiv : Akademiia, 576 s. [in Ukrainian].
2. Harlytska, T. (2013). *Komunikatyvnyi pidkhid yak sposib formuvannia tvorchykh zdbnostei maibutnikh uchyteliv anhliskoi movy [Communicative approach as a way of forming creative abilities of future teachers of the English language]*. Retrieved from: <http://naub.ua.edu.ua/2013/komunikatyvnyj-pidhidyak-sposib-formuvannya-tvorchykh-zdbnostejmajbutnihuchytelivanhlijskoj-movy/> (data zvernennia: 25.02.2013) [in Ukrainian].
3. Honcharov, S. M. (2007). *Kreatyvni metody navchannia v kredytno-modulnii systemi orhanizatsii navchalnoho protsesu [Creative teaching methods in the credit-module system of organizing the educational process]*. Navchalno-metodychnyi posibnyk. Rivne : NUVHP, 2007. 116 s. [in Ukrainian].
4. Dubaseniuk, O. A. (2003). *Profesiina pidhotovka maibutnoho vchytelia do pedahohichnoi diialnosti [Professional training of the future teacher for pedagogical activity] : monohrafiia*. Zhytomyr : ZhDPU. 193 s. [in Ukrainian].
5. Ivanchenko, L. M. (2011). *Formuvannia komunikativnoi kultury suchasnoho inzhenera u studentiv natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy «KPI»*. [Formation of the communicative culture of a modern engineer among students of the National Technical University of Ukraine "KPI"]. *Suchasni metody vykladannia inozemnoi movy profesiinoho spriamuvannia u vyshchii shkoli : materialy III vseukr. nauk.-prakt. konf.*, (Kyiv, 21-25 bereznia 2011 r.). Kyiv, 2011. S. 23–25 [in Ukrainian].
6. Koshmanova, T. (2000). «Keis» metod v pedahohichnii osviti SSHA. ["Case" method in pedagogical education in the USA]. *Shliakh osvity*. № 1. S. 22–24 [in Ukrainian].
7. Maksymets, O.M. (2022). *Formuvannia movnokomunikativnykh navychok u protsesi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv [Formation of language and communication skills in the process of training future specialists]*. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. № 84. S. 181–186 [in Ukrainian].
8. Maksymets, O.M. (2024). *Interaktyvni metody formuvannia soft skills maibutnikh fakhivtsiv pry vyvchenni movoznavchykh dystsyplin. [Interactive methods of forming soft skills of future specialists when studying linguistic disciplines]* *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 73. tom 2. S.340-344 [in Ukrainian].
9. Rudenko, L. A. (2016). *Teoretychni ita metodychni zasady formuvannia komunikativnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv sfery obsluhovuvannia u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh [Theoretical and methodical principles of formation of communicative culture of future specialists in the field of service in vocational and technical educational institutions]*. *Doctor's thesis*. Lviv. 499 s. [in Ukrainian].
10. Hall, E. T. (1976). *Beyond culture*. New York : Anchor Press. 320 p. [in English].